

SKUTOČNÝ PRÍBEH ŽIEN,
KTORÉ ŠILI, ABY PREŽILI

KRAJČÍRKY Z AUSCHWITZU

MOTÝĽ

LUCY ADLINGTON

KRAJČÍRKY
Z AUSCHWITZU

KRAJČÍRKY Z AUSCHWITZU

Skutočný príbeh žien, ktoré šli, aby prežili

LUCY ADLINGTON

VYDAVATELSTVO MOTÝL

KRAJČÍRKY Z AUSCHWITZU

Original title: THE DRESSMARKERS OF AUSCHWITZ

Copyright © 2021 Lucy Adlington represented by The Shaw Agency of Goodrich Road and Agreement with INTERCONTINENTAL LITERARY AGENCY LTD.

All rights reserved.

Translation © 2021 by Radka Smržová

Design © Motýl design 2021

Slovak edition © Vydavateľstvo Motýl 2021

Zodpovedná redaktorka: Mária Tulinská

Grafická úprava: Zuzana Ondrovičová

Vydalo: Vydavateľstvo Motýl

www.vydavatelstvomotyl.sk

Vydanie prvé. Rok vydania 2021

Tlač: TBB, a. s., Banská Bystrica

ISBN: 978-80-8164-275-3

Venované krajčírkam a ich rodinám

Obsah

<i>Úvod</i>	9
1. Jedna z mála tých, ktorí prežili.....	15
2. Jedna jediná sila.....	39
3. Čo ďalej, ako pokračovať?	66
4. Žltá hviezda	98
5. Nástup do tábora	122
6. Túžba zostať nažive	148
7. Chcem tu žiť, kým nezomriem.....	182
8. Z desaťtisíc žien	209
9. Súdržnosť a podpora	238
10. Vzduch páchne ako horiaci papier.....	266
11. Chcú, aby sme boli normálni?	306
<i>Podakovanie</i>	329
<i>Fotografie</i>	331
<i>Bibliografia</i>	335
<i>Poznámky k zdrojom</i>	343

Úvod

„Ako ste tomu mohli veriť?“

Toto sú jedny z prvých slov pani Kohútovej, ktoré mi povedala, keď som ju prišla navštíviť do jej domu, kde ma ohromila podpora jej príbuzných. Zrazu sa predou mnou objavila malá svetlá žena, oblečená v elegantných nohaviciach a blúzke s náhrdelníkom z korálikov. Mala krátke šedivé vlasy a na perách rúž vo svetloružovom odtieni. Práve ona bola dôvod, ktorý ma presvedčil, aby som preletela takmer celý svet, od severu Anglicka po skromný domček v kopcoch, neďaleko úžasného mesta San Francisco v Kalifornii.

Podali sme si ruky a v tom momente som mala pocit, že história ožila. Obvykle pracujem s historickými zdrojmi, ako sú archívy, zväzky kníh, módné kresby a jemné textílie, ktoré mi umožňujú nazrieť do minulosti a písomne či ústne prezentovať svoje výsledky. Tentoraz som však stretla ženu, ktorá prežila dobu, dnes označovanú ako synonymum hrôzy.

Pani Kohútová sa posadila za stôl, ktorý bol prikrytý háčkoványm obrusom a ponúkala mi domácu jablkovú štrúdlu. Počas našich stretnutí sedela, v pozadí mala knižnicu s vedeckými knihami, ktoré dopĺňali kytice kvetov, pekné výšivky, rodinné fotografie a farebná keramika. Náš prvý rozhovor sa niesol v ľahkom duchu, prezerali sme si časopisy o šití zo štyridsiatych rokov, ktoré som jej priniesla. Potom sme si podrobne pozreli štýlové červené šaty z mojej vlastnej zbierky vintage oblečenia.

„Kvalitná práca,“ uznala, prechádzajúc prstami po ozdobných prvkoch šiat. „Veľmi elegantné.“

Žasnem nad tým, ako nás oblečenie dokáže spájať naprieč kontinentmi a generáciami. Spoločne sme ocenili strih, štýl šiat i zručnosť rúk, ktoré ho vytvorili. Čo však bolo oveľa dôležitejšie: pani Kohútová desaťročia predtým pracovala s tkaninami a odevmi vo veľmi odlišnom kontexte. Bola poslednou krajčírkou z módného salónu založeného v koncentračnom tábore Auschwitz, ktorá prežila.

Módny salón v Auschwitzu? Už samotná myšlienka znie ako priťahnutá za vlasy. Bola som poriadne prekvapená, keď som počas zbierania materiálov o textíliách vo vojnových rokoch, skúmajúc prepojenie Hitlerovej Tretej ríše s módnym priemyslom, po prvýkrát narazila na zmienku o „Štúdiu krajčírskeho umenia“, ako sa mu zvyklo hovoriť. Je zrejmé, že nacisti rozumeli, akú silu má oblečenie, kostýmy či uniformy, čo demonštrovali prijatím ikonických uniforiem na monumentálnych verejných zhromaždeniach. Uniformy sú klasickým príkladom využitia oblečenia na posilnenie hrdosti a identity skupiny. Cieľom nacistickej ekonomickej a rasovej politiky bolo profitovať z odevného priemyslu, využiť pritom výnosy z drancovania ako pomoc pri financovaní vojenských akcií.

Elitné nacistické manželky si potrpeli na oblečení. Magda Goebbellová, manželka Hitlerovho zákerného ministra propagandy, bola známa svojou eleganciou a vycibreným vkusom. Mala však výčitky svedomia, pretože nosievala židovské módné kúsky aj napriek nacistickej posadnutosti vyhladením židov z obchodu s oblečením. Emmy Goeringová, vydatá za ríšskeho maršala Hermanna Goeringa, nosila násilím vydobytý luxus, hoci tvrdila, že nemala predstavu o pôvode svojho majetku. Eva Braunová,

Hitlerova milenka, zbožňovala couture, svadobné šaty jej dokonca doručili v posledných dňoch pred jej samovraždou a kapituláciou Nemecka, keď bol Berlín v plameňoch. Obula si k nim topánky Ferragamo¹.

Ale aj tak, módný salón v Auschwitzi? Táto dielňa v sebe ukrývala hodnoty, ktoré stáli v centre záujmu Tretej ríše: privilegovanosť a bezuzdnosť v spojení s plienením, degradáciou a masovým vraždením.

Krajčírsku dielňu Auschwitz zriadila Hedwig Hössová, manželka veliteľa koncentračného tábora. Akoby spojenie módného salónu s vyhladzovacím komplexom nebolo samo o sebe dosť groteskné, identita samotných pracovníčok núti človeka zdvihnúť obočie: väčšina krajčíroek zamestnaných v salóne bola židovského pôvodu, nacisti im zabavili majetok a deportovali ich do tábora, v ktorom ich čakala istá smrť, čo bolo súčasťou Konečného riešenia. Okrem nich v krajčírstve pracovali nežidovské komunistky z okupovaného Francúzska, ktoré boli pre svoj odpor voči nacistom predurčené na uväznenie a odstránenie.

Táto skupina odolných zotročených žien navrhovala, strihala, šila a zdobila Frau Hössovú i ďalšie manželky príslušníkov SS². Vytvárala nádherné odevy práve pre ľudí, ktorí nimi pohrdali a považovali ich za bytosti, ktoré sú menej než ľudia. Iróniou je, že všetky manželky príslušníkov SS sa aktívne zaviazali zničiť všetkých židov a všetkých politických nepriateľov nacistického režimu. Pre krajčírky v salóne Auschwitz bolo šitie útočiskom pred plynovými komorami a kremačnými pecami.

Krajčírky odolávali nacistickým pokusom o dehumanizáciu a degradáciu tým, že si medzi sebou vytvorili tie najneuveriteľnejšie putá priateľstva a vernosti. Popritom ako cez ihly navliekali nite a šliapali do pedálov šijacích strojov, vymýšľali plány na odpor a dokonca aj na útek. Táto kniha zachytáva ich skutočný príbeh. Nejde o žiadne beletristické dielo. Opisované intímne scény

a rozhovory sa zakladajú výlučne na svedectvách, dokumentoch, materiálnych dôkazoch a spomienkach, ktoré vyrozprávali svojim rodinným príslušníkom alebo priamo mne, sú podložené rozsiahlym štúdiom a archívnym prieskumom.

Keď som sa jedného dňa dozvedela, že kedysi existoval takýto módný salón, pustila som sa do hlbšieho výskumu. Na začiatku som mala k dispozícii len niekoľko základných informácií a neúplný menný zoznam – *Irene, Renée, Bracha, Katka, Hunya, Mimi, Manci, Marta, Olga, Alida, Marilou, Lulu, Baba, Boriskha*. Takmer som stratila nádej, že sa dozviem niečo viac, nieto že sa dopracujem k úplnému životopisu niektorej z nich. Môj román pre mládež s názvom *Červená stužka*, v ktorom som sa nechala inšpirovať práve predstavou nacistickej krajčírskych dielne, upútal pozornosť niekoľkých rodín v Európe, Izraeli a Severnej Amerike. Neskôr som si v schránke našla prvé e-maily:

Moja teta bola krajčírka v Auschwitzi

Moja matka bola krajčírka v Auschwitzi

Moja stará mama viedla v Auschwitzi krajčírsku dielňu

Prvýkrát som mala možnosť stretnúť sa s rodinami skutočných krajčírskych z Auschwitzu. Z začiatku objavovať príbehy o ich živote, osudy, bolo pre mňa šokujúce a inšpiratívne zároveň.

Bolo pozoruhodné, že jedna zo skupiny krajčírskych bola stále nažive, zdravá a pripravená prehovoriť – jedinečný očitý svedok miesta, ktoré bolo príkladom hrozných rozporov a krutostí nacistického režimu. Pani Kohútová, v čase nášho stretnutia 98-ročná, začala príbehy sypať z rukáva ešte skôr, ako som jej stihla položiť zopár otázok. Jej spomienky siahali do čias, keď ju ako malú počas židovského sviatku Svätostánku zahŕňali orieškami a cukríkmi, až po sledovanie, ako esesák jej bývalej spolužiačke v Auschwitzi zlomil krk lopatou iba preto, že rozprávala počas práce.

Ukázala mi svoje fotografie spred vojny, stála na nich pubertiačka v peknom pletenom svetri s magnóliou a potom niekoľko rokov po vojne, na ktorých pózovala v štýlovom kabáte podľa vzoru slávneho „Nového vzhľadu“ Christiana Diora. Ak by ste videli tieto fotografie, nikdy by ste nevedeli predstaviť realitu jej života počas rokov medzi nimi.

Neexistujú žiadne fotografie z tisícok dní trýznenia a bolesti, ktoré prežila v Auschwitzi. Povedala mi, že ju v koncentračnom tábore väznili tisíc dní a každý deň mohla tisíckrát zomrieť. Jej slová, pri prechode z jednej spomienky do druhej, vytvárali obrazy, zatiaľ čo si prstami šúchala švy na nohaviciach, ktorých záhyby mi pripadali čoraz ostrejšie – malý znak emócií, ktoré inak držala na uzde. Angličtina bola jej piaty jazyk, zdokonaľovala ho počas dlhých rokov prežitých v USA. Ľahko prechádzala z jedného jazyka do druhého a ja som sa snažila držať s ňou krok. Mala som pripravené pero a papier na zápisky aj dlhý zoznam otázok. Pani Kohútová do mňa štuchla, keď som sa snažila nastaviť si videonahrávanie na telefóne.

„Počúvajte!“ prikázala.

Som samé ucho.

Kapitola 1

Jedna z mála tých, ktorí prežili

*Po dvoch rokoch som prišla do budovy centrály
v Auschwitz, kde som pracovala ako krajčírka
v krajčírskej dielni pre rodiny príslušníkov SS.
Pracovala som 10 – 12 hodín denne. Som jednou
z mála, ktorá prežila pekle menom Auschwitz.*

– Olga Kováčová³

Deň ako každý iný.

Pri svetle z dvoch okien sedela skupina žien v bielych šatkách a šila pri dlhých drevených stoloch, hlavy skláňali nad šatami, ihly dnu, ihly von. Miestnosť sa nachádzala v suteréne. Obloha za oknami nepredstavovala slobodu. Toto miesto bolo ich útočisko.

Obklopovalo ich vybavenie ako v prosperujúcom módnom salóne, nástroje na výrobu oblečenia od výmyslu sveta. Na stoloch ležali zvinuté metre látok, nožnice a cievky nití. Neďaleko boli pokladané baly všetkých možných druhov tkanín. Módné časopisy a krehké papiere na strihy sa povalovali kade-tade. Vedľa hlavnej dielne bola umiestnená súkromná šatňa pre klientov, všetko fungovalo pod taktovkou šikovnej a schopnej Marty, ktorá už dávno prišla o svoj úspešný salón v Bratislave. Martu podporovala Borishka.

Krajčírky šili v tichosti. V spleti jazykov – slovenčine, nemčine, maďarčine, francúzštine, poľštine – sa rozprávali o svojej práci, domovoch, rodinách... dokonca medzi sebou vtipkovali. Väčšina z nich bola mladá, plus-mínus dvadsiatničky. Najmladšia mala len štrnásť. Keď zbierala špendlíky a zametala odstrihnuté nite, hádzala sebou po salóne ako splašená, a tak ju ostatné ženy volali Malá sliepka.

Priateľky pracovali v skupinkách. Irene, Bracha a Renée, všetky z Bratislavy, a Brachina sestra Katka šili pre svojich klientov vlnené kabáty, hoci im od zimy krehli prsty. Baba a Lulu boli ďalšie dve krajčírky, ktoré sa priatelili, jedna bola vážna, druhá zlomyseľná. Asi tridsiatnička Hunya bola ich priateľkou aj niečím ako matkou, bola to sila, na ktorú sa dalo spoľahnúť. Mladším dievčatám pripadala Olga, ktorá mala asi toľko rokov čo Hunya, ako stará baba.

Všetky boli židovky.

Po ich boku šili dve francúzske komunistky, jedna, ktorá vyrábala korzety – Alida a odolná bojovníčka Marilou, zatkli ich a deportovali z domoviny pre odpor voči nacistickej okupácii krajiny.

Dokopy pracovalo v dielni dvadsaťpäť žien, ihly dnu, ihly von. Keď niektorú odvolali z práce a už ju nikdy viac nevideli, Marta rýchlo zariadila, aby na jej miesto prišiel niekto iný. Chcela, aby sa k jej útočisku v suteréne pripojilo čo najviac väzenkýň. V tejto miestnosti mali mená. Mimo salónu boli bezmenné, boli iba číslami.

Práce bolo pre každú dostatok. Veľká čierna kniha objednávok bola taká plná, že zákazníci museli čakať aj šesť mesiacov, dokonca to platilo aj pre klientov s veľmi vysokým statusom v Berlíne. Prednosť pred objednávkami mali ich miestni kupujúci a žena, ktorá salón založila. Hedwig Hössová. Manželka veliteľa koncentračného tábora v Auschwitzu.

Jedného dňa, bol to deň ako každý iný, sa v dielni ozvalo zdesenie a vzduch naplnila strašná vôňa spálenej látky. Katastrofa. Pri

lisovaní šiat sa látka spálila príliš horúcou žehličkou; znak popálenia bol priamo vpredu, nedal sa skryť. Nasledujúci deň mali byť hotové. Nešikovná krajčírka prepadla panike, od úzkosti odušu plakala a kričala: „Čo s tým môžeme urobiť? Čo môžeme urobiť?“

Ostatné prestali pracovať, súcitili s ňou. Nebola to len otázka zničených šiat. Klientkami ich módnej dielne boli manželky vysokopostavených mužov z Auschwitz posádky SS. Mužov preslávených bitím, mučením a masovým vraždením. Mužov s absolútnou kontrolou nad životom a osudom každej ženy v tejto miestnosti.

Marta, zodpovedná vedúca, škodu pokojne vyhodnotila.

„Viete, čo budeme robiť? Vyberieme tento kúsok a vložíme sem čisto novú tkaninu. Teraz rýchlo, švihnite si...“

Všetky sa zhromaždili.

Nasledujúci deň prišla manželka príslušníka SS na dohodnutú schôdzku do módneho salónu. Vyskúšala si svoje nové šaty a zmätene sa pozrela do zrkadla.

„Neviem, či sa mi to len zdá, ale mám pocit, že ten dizajn bol predtým iný.“

„Samozrejme, že bol,“ odpovedala Marta vyrovnane. „No nevyzerá to pekne? Nová móda...“⁴⁴

Katastrofa odvrátená. Aspoň zatiaľ.

Krajčírky sa vrátili k svojej práci, ihly dnu, ihly von a dožili sa ďalšieho dňa uväznené v Auschwitzu.

Vesmírne sily, ktorých pričinením vznikol módny salón v Auschwitzu, boli tiež zodpovedné za formovanie a rozpadnutie životov, ktoré sa na tomto mieste nakoniec ocitli. Pred dvomi desaťročiami, keď boli krajčírky ešte mladé dievčatá alebo deti, nemohli tušiť, že sa ich osudy spoja na takomto mieste. Dokonca aj dospelí v ich živote by mali problém porozumieť budúcnosti svojich detí, ktorá zahŕňala šitie couture uprostred industrializovanej genocídy.

Keď sme deťmi, svet sa nám zdá veľmi malý, ale i tak bohatý na detaily a prekvapenia. Dotyk hryzúcej vlny na koži, neobratné skrehnuté prsty pokúšajúce sa zapnúť neposlušné gombíky, rozbité kolená a nite trčiace z roztrhnutých nohavíc. Náš horizont najprv neprekračuje hranice rodinného domu, potom sa rozširuje do rohov ulíc, polí, lesov a mestských scenérií. Nikto z nás nemá odpoveď na otázku, čo sa stane v budúcnosti. Zo stratených rokov časom ostanú iba spomienky a pamäte.

Irene Reichenbergová ako dieťa

Jednou z tvárí pozerajúcich sa na nás z minulosti, je malá Irene Reichenbergová, dátum fotografie je neznámy. Bledé črty tváre žiaria medzi tieňmi, oblečenie je obzvlášť nevýrazné. Líca má zaoblené od váhavého úsmevu, akoby si dávala pozor, aby neprejavila priveľa emócií.

Irene sa narodila 23. apríla 1922 v Bratislave, krásnom česko-slovenskom meste na brehu rieky Dunaj, sotva hodinu od Viedne. Prišla na svet tri roky po sčítaní ľudu, ktoré ukázalo, že obyvateľstvo mesta je prevažne etnickou kombináciou Nemcov, Slovákov

a Maďarov. Od roku 1918 sa všetci dostali pod politickú kontrolu nového československého štátu, ale takmer pätnásťtisícová židovská komunita bola sústredená v jednej konkrétnej štvrti mesta, pár minút chôdze od severného brehu Dunaja.

Centrom židovskej štvrte bola Judengasse alebo Židovská ulica – Ulica židov. Do roku 1840 boli židia segregovaní do jedinej šikmej ulice Bratislavy, ktorá bola súčasťou miestneho hradného panstva. Brány na oboch koncoch v noci zamkávali mestskí dozorcovia, čím sa v podstate vytvorila cesta do geta, z čoho bolo nad slnko jasnejšie, že židov v Bratislave nepovažovali za súčasť obyvateľstva mesta.

V nasledujúcich desaťročiach došlo k uvoľneniu antisemitických zákonov, ktoré umožňovali prosperujúcejším židovským rodinám presťahovať sa zo Židovskej ulice do hlavnej časti mesta. Kedysi hrdé barokové budovy Židovskej ulice sa rozdelili do stiesnených bytoviek, v ktorých bývali početné rodiny. Hoci mala táto štvrť povest' podradného trhu, dláždené ulice boli čisté, v obchodoch a dielňach bolo vždy rušno. Bola to úzko prepojená a podporujúca komunita – každý každého poznal. Vedeli aj o práci ostatných. Obyvatelia cítili zvláštny pocit spolupatričnosti.

*Bolo to najšťastnejšie obdobie v mojom živote.
Narodila som sa tam, vyrástla som tam a bola som tam so
svojou rodinou.*

– Irene Reichenbergová⁶

Židovská ulica bola nádherným miestom pre deti, ktoré prelietavali z domu do domu svojich priateľov a uzurpovali si cestu a chodníky, aby sa mali kde hrať. Irenin dom sa nachádzal na čísle osemnásť, na druhom poschodí rohovej budovy. Reichenbergovci mali osem detí. Ako v každej veľkej rodine, medzi súrodencami sa vytvorili rôzne spojenectvá a rešpekt, ako aj určitá vzdialenosť medzi tým najstarším a najmladším. Jeden z Ireniných bratov, Armin, pracoval